

ARCHITEKCI POWOJENNEJ

ŁODZI

MIEJSCA POCHÓWKÓW

CMENTARZ NA DOŁACH STARY CMENTARZ

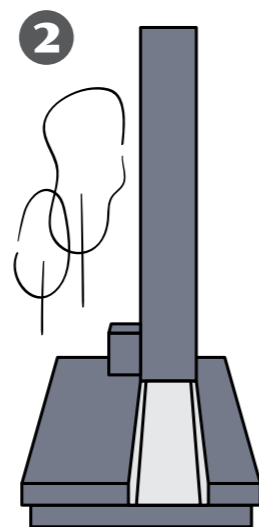
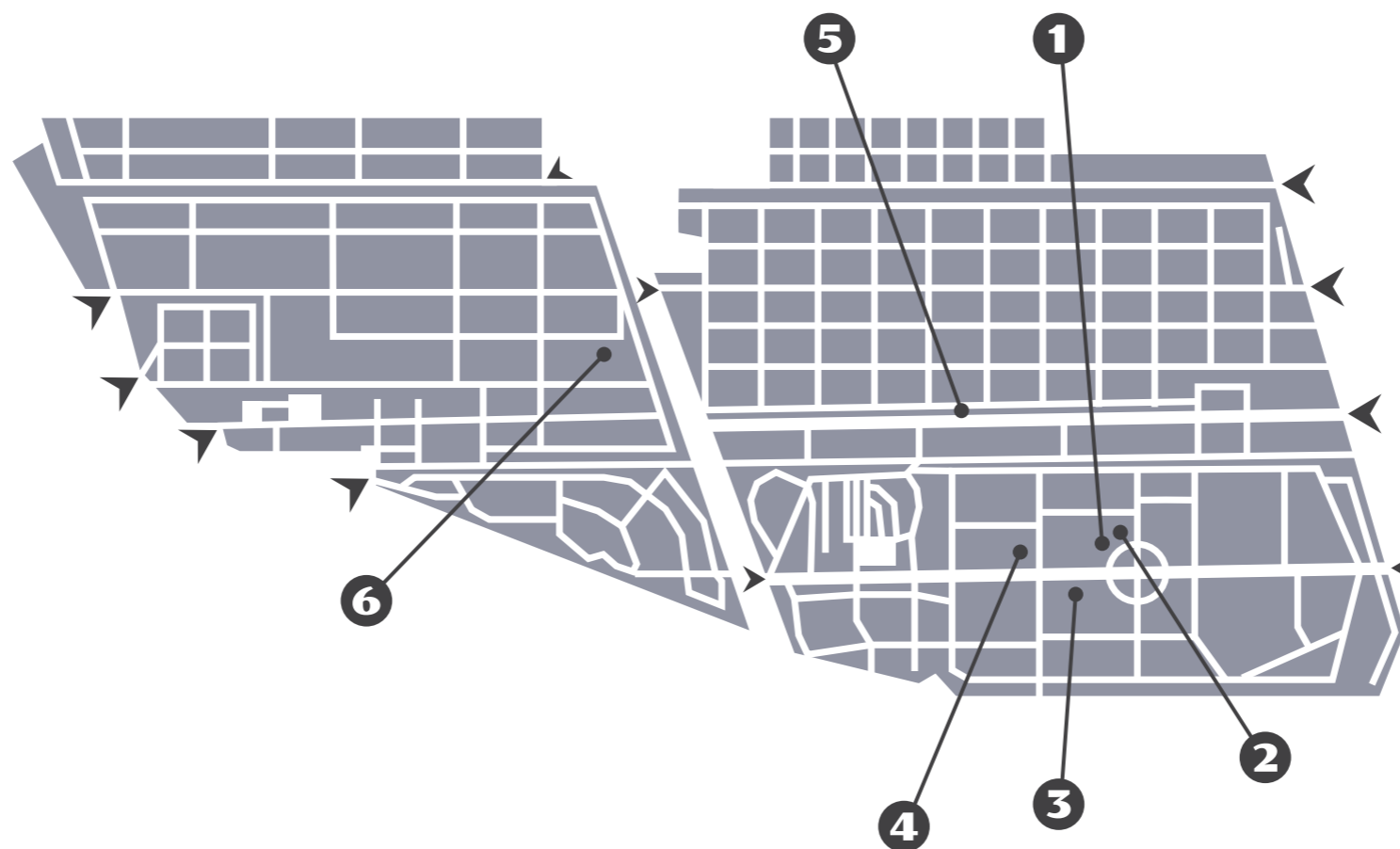
PRZEWODNIK Z MAPĄ

Z każdym kolejnym rokiem Łódź zyskuje większą świadomość wartości swojego dziedzictwa. Nie podważamy już zasadności ochrony architektury XIX wieku, przestaliśmy pogardzać lokalną secesją. Powoli, ale nieprzerwanie rośnie społeczność miłośników łódzkiego modernizmu międzywojennego. Szczególnie trudno jednak przebić się do powszechnej świadomości z wiedzą i uznaniem dla architektury nieco młodszej – szczególnie powojennej oraz z burzliwego okresu po przełomie 1989 roku. Twórcy tego rozdziału historii architektury naszego miasta pozostają w zasadzie nieznanymi, mimo że ich wpływ na oblicze współczesnej Łodzi oraz lokalne środowisko architektoniczne był i jest ogromny. Krótkie wzmianki prasowe pojawiają się głównie przy okazji pogrzebów. Ten fakt zainspirował mnie do stworzenia mapy nagrobków łódzkich architektów aktywnych po 1945 roku.

Do stworzenia tej publikacji zaprosiłam dr inż. arch. Błażeja Ciarkowskiego, który od lat wykonuje benedyktyńską pracę badawczą na polu „odzyskiwania” i popularyzacji wiedzy na temat przywołanego powyżej dziedzictwa. Forma – ulotka pozwalająca na spacer w formule „architektonicznych zaduszek” – ma być zachętą do odkrycia dorobku i pielęgnowania pamięci o twórcach powojennej Łodzi.

Maria Nowakowska

CMENTARZ NA DOŁACH

2

Nieopodal grobu Kardaszewskiego znajduje się pomnik małżeństwa **Stefana (1923–1997)** i **Krystyny KRYGIERÓW (1926–2013)**. On, po pierwszych sukcesach na niwie architektury (m.in. realizacja domu studenckiego Politechniki Łódzkiej) poświęcił się „czystej sztuce”. Ona pozostała wierna architekturze poszukując „piękną właściwego dla swojej epoki”. Wspólnym dziełem Krygierów jest osiedle im. W. Bytomskiej na Dołach (wraz z Romualdem Furmankiem). Ponadto Krystyna Krygier była projektantką

3 W Alei Zastużonych upamiętniony został kolejny wybitny twórca związany z Łodzią, architekt i urbanista **Jakub WUJEK (1937–2014)**. Wspólnie ze Zdzisławem Lipskim i Andrzejem Owczarkiem jako „Pracownia 3” zaprojektował m.in. osiedle Teofilów „C” (wraz z Krystyną Greger), a następnie Radogoszcz-Wschód. Byli uczestnikami i laureatami wielu konkursów architektonicznych, także o zasięgu międzynarodowym. Uznawano ich za jednych z prekursorów strukturalizmu i postmodernizmu w architekturze polskiej.

W 1990 roku Wujek wraz ze Zdzisławem Lipskim powołał do życia pracownię „Lipski i Wujek”, biorąc czynny udział w dyskusji o kształcie łódzkiej architektury ostatniego trzydziestolecia. (kw. XXVIII)

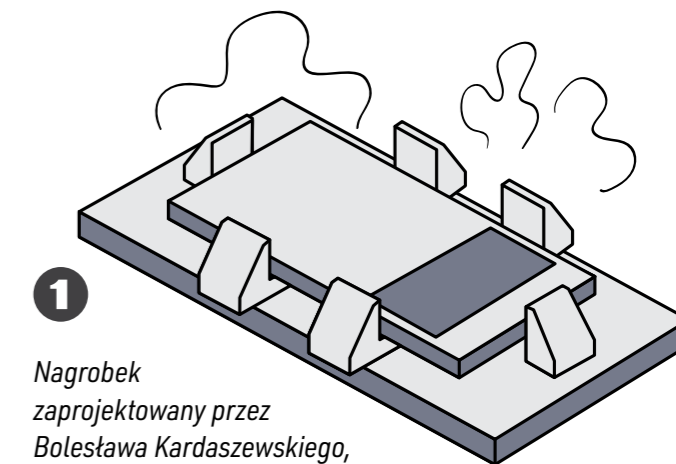
4 Architektka **Helena KURMANOWICZ (1933–2018)** wraz z mężem **Jerzym (1927–1989)** przybyli do Łodzi w drugiej połowie lat 50. Rozpoczynając pracę w „Miastoprojekcie” związali się na stałe z miastem, wywierając istotny wpływ na jego architektoniczny charakter. Ich wspólnym dziełem był m.in. wyróżniony nagrodą ministerialną „Domus” (ul. Piotrkowska 190). Ponadto Jerzy Kurmanowicz był autorem Domu Aktora oraz Zakładów Odzieżowych im. dr A. Próchnika. W latach 80. współtworzył szpital AKH w Wiedniu. Był także odpowiedzialny za rozbudowę Łódzkiego Domu Kultury, zaprojektowanego przez W. Lisowskiego. Po 1990 r. Helena Kurmanowicz współtworzyła biuro „Uniprojekt”. Do najważniejszych osiągnięć tego okresu należy zaliczyć dom handlowy Saspol (z Iwoną Gortel) oraz projekt rozbudowy Muzeum Sztuki. (kw. IX)

Część katolicka

5 Na katolickim cmentarzu pw. św. Wincentego spoczął **Wiesław LISOWSKI (1984–1954)** – czołowa postać łódzkiego środowiska architektonicznego w okresie międzywojennym. W latach 1921–1929 piastował urząd archi-

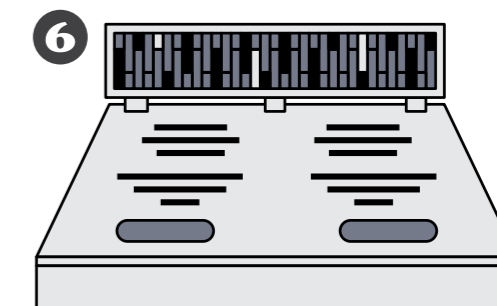
Cmentarz komunalny

Na cmentarzu komunalnym na Dołach, w Alei Zastużonych spoczywa **Bolesław KARDASZEWSKI (1931–2000)**, jeden z najważniejszych łódzkich architektów. Był politykiem, charyzmatycznym wykładawcą, a przede wszystkim – twórcą. Pozostawił po sobie szereg budynków, które na trwałe wpisały się w łódzki pejzaż: gmachy Akademii Sztuk Pięknych i Instytutu Fizyki UŁ (projektowane z Włodzimierzem Nowakowskim), wieżowiec „Domu Chłopa” czy zabudowę wielorodzinną przy ul. Zamenhofska, którą łodzianie nazwali „Bolkiem”. „Architektura – to jest sens mojego życia” – mawiał. Na płycie nagrobnej zobaczyć można charakterystyczny podpis architekta. (kw. XI)

1 Nagrobek zaprojektowany przez Bolesława Kardaszewskiego, cmentarz komunalny na Dołach.

tektora miejskiego. Miasto zawdzięcza mu m.in. Dom-Pomnik im. Marszałka Józefa Piłsudskiego i gmach siedziby YMCA w Łodzi. Znacznie skromniej przedstawia się jego dorobek po II wojnie światowej. W latach 1945–1947 był projektantem w Wojskowym Biurze Budowlanym, a następnie w Centrali Tekstylna-Bawelniczej i Biurze Projektów Handlu Wewnętrznego. Zaprojektował wówczas magazyny Centrali oraz przedszkole dla dzieci jej pracowników. (kw. 28)

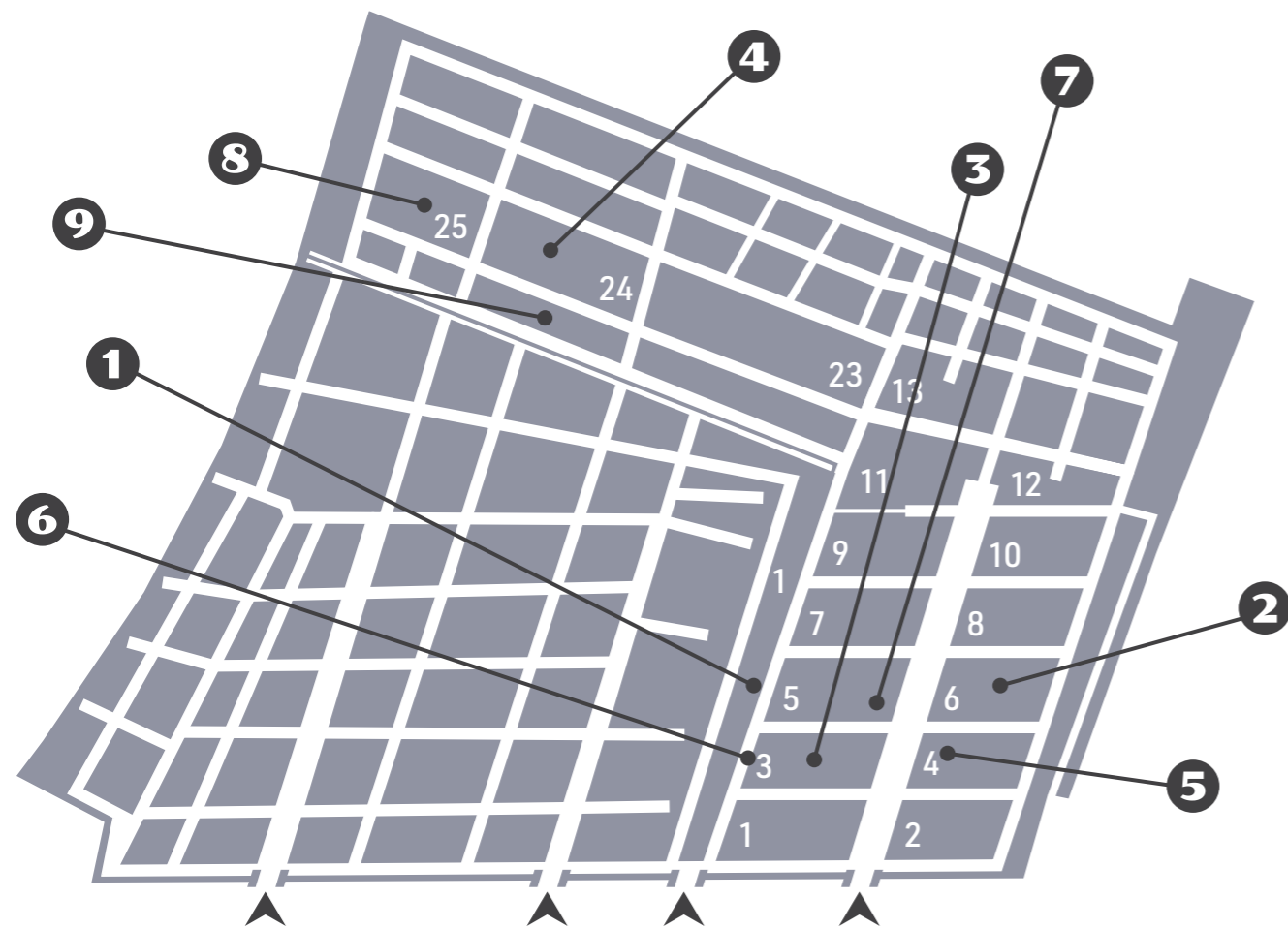

6 Architekt **Wacław KOWALEWSKI (1881–1962)**

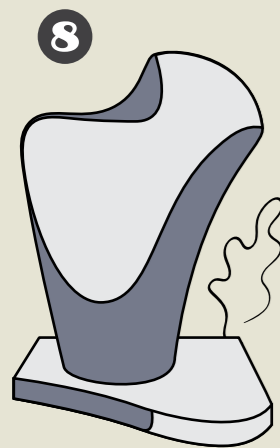
karierę zawodową rozpoczął w rodzinnym Sieradzu jako zastępca inżyniera powiatowego. Od 1918 roku pracował w Łodzi projektując gmachy szkolne, wielkomiejskie domy czynszowe oraz osiedla. Po wojnie pracował jako inżynier nadzoru w Zjednoczeniu Przedsiębiorstw Budowlanych oraz starszy inspektor nadzoru Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych. Spoczął w nowej części cmentarza katolickiego. Wraz z nim pochowano syna, Andrzeja (1929–1997), który, podobnie jak ojciec, był architektem. (kw. 21 – nowy)

STARY CMENTARZ

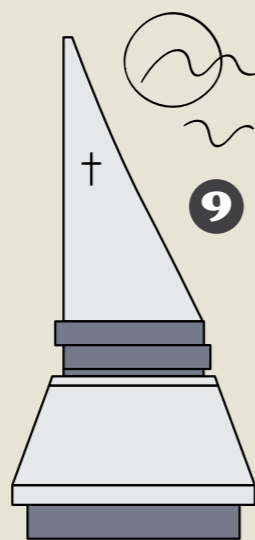

ARTYŚCI

Na Starym Cmentarzu znaleźć można też nagrobki wielu twórców nie kojarzonych powszechnie z architekturą. Przykładem może być chociażby **Władysław STRZEMIŃSKI (1893-1952)**, który zastąpił jako pedagog, malarz i teoretyk sztuki, a także czołowy przedstawiciel polskiej awangardy. Stworzoną przez siebie teorię unizmu odnosił – z pewnymi modyfikacjami – również do architektury. Jego najbardziej śmiałą pu-

blikacją poświęconą architekturze i urbanistyce była „Łódź sfunckjonalizowana” z 1947 r., w której – posiłkując się wytycznymi modernizmu (a zwł. Kartą Ateńską) oraz własnymi teoriami – postulował rozdział funkcji w przestrzeni miasta oraz wprowadzenie unistycznej estetyki w jego zagospodarowaniu. Rzeźba na grobie Strzemińskiego wykonana została przez Karola Tchorka w 1962 r.

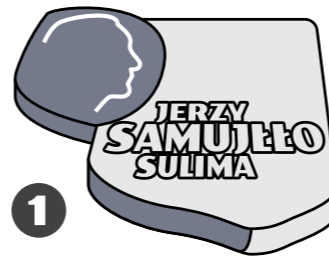

elementy wyposażenia zdjęć, sztukaterie, a także inne związane z architekturą formy (np. Michał Gałkiewicz czy Zbigniew Władyka).

Maria Nowakowska

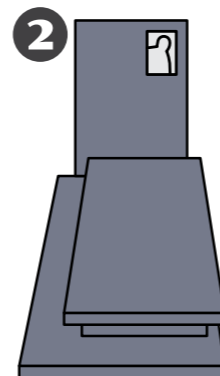
Kolejnym wartym wspomnienia twórcą jest niewątpliwie **Roman MODZELEWSKI (1912-1997)**, wybitny artysta, projektant i nauczyciel akademicki, który obok mebli czy jachtów projektował również... detale i elementy architektoniczne. Łodzianie zawdzięczają mu m.in. projekt i wykonanie charakterystycznych, metaloplastycznych elementów ogrodzenia Mauzoleum na Radogoszczu, operujących formą drutów kolczastych i abstrakcyjnych, organicznych płaszczyzn. Na osobne opracowanie czekają niewątpliwie również rzeźbiarze, wykonujący

Część prawosławna

W prawosławnej części Starego Cmentarza spoczywa **Jerzy SAMUJŁO-SULIMA (1932-1981)**. Był autorem szeregu projektów architektonicznych i urbanistycznych, w tym koncepcji rozbudowy kampusu Politechniki Łódzkiej (wspólnie z Jackiem Jańcem). Do historii przeszedł przede wszystkim jako twórca i pierwszy dyrektor Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej, który, dzięki jego staraniom i wysiłkom został powołany do życia w roku 1976. (kw. 1)

Część katolicka

Grób architekta **Janusza WYŻNIKIEWICZA (1931-2019)** znajduje się w katolickiej partii cmentarza przy ul. Ogrodowej. Wybitnego specjalistę w dziedzinie projektowania obiektów służby zdrowia upamiętnia skromny nagrobek z czarnego marmuru, na którym wygrawerowano wykaz jego najważniejszych realizacji: szpital wojewódzki im. Kopernika, Centrum Zdrowia Matki Polski, Centrum Kliniczno-Dydaktyczne Uniwersytetu Medycznego, a także stadion Łódzkiego Klubu Sportowego, bo warto pamiętać, że Wyżnikiewicz był zarówno wszechstronnym projektantem, jak i zapalonym sportowcem. (kw. 6)

Aleksander ZWIERKO (1924-2003) został zapamiętany jako projektant łódzkich drapaczy chmur. To właśnie jemu miasto zawdzięcza nową, „wielkowiejską” sylwetkę najeżoną wieżowcami Śródmiejskiej Dzielnicy Mieszkaniowej („Manhattanu”), biurowców przy ul. Głównej czy wysokościowców „Cetebe” i „Confeximu” przy dworcu Łódź-Fabryczna. Obok architektury największą pasją Zwierki była poezja oraz historia. Badał losy swojej rodziny oraz Kresów. Wśród najważniejszych dla siebie twórców wymieniał Mickiewicza, Miłosza i Karola Wojtyłę, którego wiersz został umieszczony na nagrobku architekta obok szkicowej panoramy rodzinnego Nowogródka. (kw. 3)

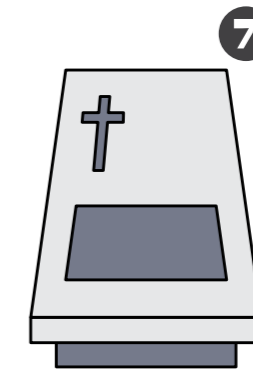
LESZEK ŁUKOŚ

„Architektura, podobnie jak inne sztuki – nie kłamie” – pisał **Leszek ŁUKOŚ (1929-2015)**. Przez całą zawodową karierę dążył do „przywrócenia [architekturze] jej celowości i piękna” – zarówno w projektach gmachów użyteczności publicznej (projekt Domu Związków Zawodowych), obiektów sakralnych (kościół pw. Matki Boskiej Bolesnej – we współpracy z Ludwikiem Mackiewiczem) czy budynków mieszkalnych (projekt Śródmiejskiej Dzielnicy Mieszkaniowej). Swoim sposobem postrzegania architektury dzielił się z kolejnymi pokoleniami studentów, prowadząc zajęcia z zakresu projektowania architektonicznego. (kw. 24)

Większość najważniejszych projektów Łukosia powstała we współpracy z przyjacią, **Ludwikiem MACKIEWICZEM (1928-2007)**, synem znanego łódzkiego malarza. Razem zaprojektowali m.in. kościół pw. MB Bolesnej, świątynię w Płocku, Włocławku czy Soborzycach. Ponadto był współautorem budynku Wydziału Budownictwa Politechniki Łódzkiej (wraz z Bolesławem Kardaszewskim) oraz Pomnika Martyrologii Dzieci, popularnie zwanego „Pękniętym Sercem” (we współpracy z Jadwigą Janus). Przez długie lata był wykładowcą akademickim, cieszącym się autorytetem i sympatią studentów. (kw. 4)

Szymon WALTER (1926-2013) dał się poznać jako specjalista w zakresie wielorodzinnego budownictwa mieszkaniowego. Indywidualnie lub we współpracy z innymi twórcami opracował projekty osiedla Kurak (wraz z Czesławem Kazimierskim i Januszem Pietrzyńskim), Zarzew, Chojny-Komorniki (z J. Jańcem i J. Samujłą) i Wielkopolska B (z Tadeuszem Sumieniem), a także budynek mieszkalny przy Piotrkowskiej 141. (kw. 41-A)

Niepozorny nagrobek upamiętnia jedną z najbardziej niezwykłych postaci w historii powojennej łódzkiej architektury – **Edmunda Romana ORLIKA (1918-1982)**. Był bohaterem kampanii wrześniowej i żołnierzem AK. Po wojnie – uczniem Strzemińskiego i autorem najważniejszych gmachów łódzkiej akademickiej: Biblioteki Uniwersyteckiej (wraz z Eugeniuszem Budlewskim), Centrum Języka Polskiego dla Obcokrajowców oraz Wydziału Biologii UŁ. W latach 60. wyjechał do Wrocławia, gdzie ukończył studia magisterskie na Wydziale Architektury. (kw. 5)